

Camí interior en espiral

Quan Isabel del Pilar Valero em va demanar de fer-li el pròleg del seu darrer poemari, *Com una nina russa*, em vaig sentir afalagat i li vaig dir que sí, és clar. M'ho va demanar perquè, poc o molt, he anat seguint la seva obra i n'hi he ressenyat uns quants títols: *Tessel·les* (Gregal, 2019), un recull de quatre poemaris units pel fil del Temps, que han estat premiats en diversos certàmens literaris, “les ‘tessel·les’ que parlen de com el pas del temps va construint el mosaic que és la vida”, com diu amb encert Mercè Bagaria en un epíleg magnífic; *Fines-tre oberta al vol dels ocells* (Stonberg, 2021), en què la música és el fil conductor del nou poemari, una mena de leitmotiv central que ho tinta tot, des de la coberta, passant pels paratextos i acabant, naturalment, en els poemes; *Les seqüències de la llum* (Comte d'Aure, 2023), en què, com apunta a l'epíleg la seva filla Mireya Aguilar Valero, filòloga i psicòloga, la poeta s'endinsa en “episodis autobiogràfics capitals a la vida de l'autora”; o *Entre esclatxes de l'oníric* (Comte d'Aure, 2024), un conjunt

de vint-i-cinc proses poètiques molt variades, en què trobem una molt bona combinació de somni i realitat.

He volgut començar amb aquest breu repàs de la seva obra perquè, des de la primera lectura de *Com una nina russa*, em vaig adonar que els trets més significatius de la poesia de Pilar Valero hi eren ben presents, alguns encara amb més força, d'altres més camuflats; i hi eren pel que fa a la llengua, a l'estil o als continguts, que són una mostra, en el fons, de la seva concepció de la vida i del món.

Què hi trobarem, doncs, a *Com una nina russa*? Moltes coses, deixeu-m'ho dir d'entrada, perquè molts dels poemes del llibre poden admetre, si em permeteu el terme, una plurilectura; una lectura que pot variar segons l'estat d'ànim, els interessos, la formació... del lector. I amb això no voldria pas caure en aquell relativisme que, segons alguns, el poema diu el que vol que digui el lector. No, jo soc dels que creuen que el poema diu el que vol que digui l'autor, l'autora en aquest cas, però sí que crec que la bona literatura, i més quan és insinuada, simbòlica, evocadora, interpel·ladora, com és el cas que ens ocupa, sí que permet matisos interpretatius i de vegades lectures prou diferenciades i tot. Permeteu-me'n, des d'aquest punt de vista, un dels exemples que m'ha cridat més l'atenció, el poema "Abans" (p. 71), de la tercera part, en què, havent llegit els anteriors naturalment, tant hi podem veure una voluntat clara de "retenir" el record d'un ésser estimat, potser la mare, com la necessitat de "retenir" en el full en blanc les paraules i les imatges que donaran vida al poema.

Què hi trobarem, doncs? En primer lloc, una estructura clarament marcada, pensada fins al més mínim detall, per apropar els continguts del poemari al lector: un títol suggeridor i ben present al llarg de l'obra, sobretot en dos poemes que podríem dir que el desenvolupen: "M'endinso" (p. 25) i "L'aire" (p. 57); tres parts, cadascuna amb el seu títol i la seva citació o epígraf, estretament lligats al contingut de la part corresponent: "Flor evanescent", amb una frase atribuïda a Rilke, "Quan el cant s'esvaeix", amb uns versos d'Antonio Machado, i "Llum en la runa", amb un vers de Walt Whitman; i, és clar, els poemes, vint-i-tres en total (set a la primera i segona part i nou a la tercera), escrits en versos lliures i tots començats amb un vers esglaonat, la primera part del qual, escrita en negreta, dona títol al poema, que pot tenir una sola estrofa o diverses, que pot ser molt breu (n'hi ha de quatre versos) o molt llarg (n'hi ha de més de vint). I encara hi afegiria, a aquest formalisme en l'estructura, la importància que tenen el primer poema i el darrer, ja que ens remetent a una lectura en espiral, no pas en cercle, perquè tot és obert, ja que ni tan sols la mort no és considerada un final per la poeta, com veurem.

En segon lloc, una llengua rica i creativa, que resumiria en dos trets que la caracteritzen: d'una banda la precisió del lèxic i la tria, molt sovint, de la paraula o del sinònim menys habituals: *rebrollar* en comptes del més popular *rebrotar*, *gresola* per *gresol*, *afonar-se* per *enfonsar-se*, *escumar* per *treure l'escuma*, *acabalats* per *carregats*, *encanudir* per *posar cabells blancs*...; de l'altra, la

creació de paraules inexistents als diccionaris (me n'he assegurat amb la consulta tant del de l'IEC com del DCVB) com pot ser *encarbonir-se* per *fer-se fosc*, *ambrar* per *semblar d'ambre* o *orfejar-se*, *convertir-se* o *esdevenir Orfeu*, al poema "Parpelleja" (p. 29), fins al punt que aquest nou mot es veu en la necessitat d'explicar-lo en nota a peu de pàgina. De tot plegat en tenim un bon exemple al poema "Plenamar" (p. 59), de la tercera part, en què la Pilar tria *alambor* i no pas *contraparet*, *abrigalles* i no pas *embolcalles* i encara hi fa servir el verb *contraclarejar*, que no és als diccionaris, és clar, format a partir del substantiu *contraclaror*. I tot això perquè la Pilar és conscient que la poesia sovint modifica o crea els significats de les paraules, com s'insinua al poema "Que estrany" (p. 63), també de la tercera part: "Formen fileres / de paraules que no són el que eren (...) // Que estranya la sendera del poema, / la traducció del cordó umbilical / sense Pedra de Rosetta."

En tercer lloc, l'ús de recursos literaris variats, la majoria presents en poemaris anteriors, com he apuntat, entre els quals destaquen algunes figures retòriques recurrents com les metàfores i les imatges (la primera estrofa del poema "Parpelleja", ja esmentat, n'és una bona mostra), les antítesis i les paradoxes (poemes com "L'aire" —p. 57— o "Silenci" —p. 33— en poden ser bons exemples), al costat d'altres de menys freqüents, però també ben significatives, com les comparacions (al poema "Torxes" —p. 51—, n'hi trobem quatre de ben diferents), les personificacions (el crepuscle pot tenir retina, el zèfir pot ge-

megar...), els hipèrbatons (més aviat subtils, però clars, com els de les segones estrofes dels poemes “Crema” —p. 47— i “Llavors” —p. 61—), les supressions (a la primera estrofa del poema “Silenci” prescindeix de tots els articles, per exemple), els encavallaments (també més aviat subtils: el verb amb l’OD, el nom amb el complement...), o fins i tot alguna tautologia, com pot ser la “cendra calcinada” del poema “Silenci”. Tot plegat converteix els poemes de la Pilar en veritables artefactes literaris en què el simbolisme ho amara tot, fins al punt de convertir molts dels poemes en críptics. El poema “Buidar-me” (p. 31) en pot ser un bon exemple, ja que tot i la brevetat hi trobem imatges, metàfores, personificacions i un encavallament i tot; com també ho pot ser “Silenci”, esmentat diverses vegades.

I en quart lloc, és clar, els continguts, també molt variats, tot i que gosaria parlar d’un tema central: un viatge en la complexitat i exploració d’un mateix, del jo poètic, que alhora ho esdevé de la creació poètica. Per què viatge? Doncs perquè els tres epígrafs introductoris de cadascuna de les parts ho anuncien: “L’únic camí és cap a dins”, “Caminante, no hay camino, se hace camino al andar” i “El que tu ets, ho portes amb tu sempre”. I perquè els poemes, naturalment, ho deixen ben clar. Un viatge, per estrany que ens pugui semblar, que comença amb la mort, amb el poema titulat “La mort” (p. 21), que “et feu un do, / i et somià lliure.”, perquè la mort per al jo poètic és un alliberament, perquè el naixement implica una mort, com ens mostren les llavors, les crisàlides... Una mort que senyoreja

la primera part i que permet al jo poètic d'iniciar aquest viatge que, ja se'ns ha advertit, serà interior, el “cap a dins” de Rilke, i que li permetrà de descobrir-se en tota la complexitat: “on vaig començar a imaginar-me”, com diu al poema “Preservo” (p. 27). I per això podrà esdevenir Orfeu, ocell, insecte (àdhuc Paul Klee i Marc Chagall, esmentats al poema “Parpelleja”, tenen àngels amb ales d'insectes), peix volador i, sobretot, la nina russa del títol i del poema “M'endinso” (p. 25), que acaba amb aquests versos contundents, que lliguen amb la idea del viatge interior: “Potser algú em somia en aquest viatge. / Em dissolc en la matriu de l'ombra, / i en el fons de l'ombra m'enfosqueixo.” Nina russa que reapareixerà a la tercera part, concretament al poema “L'aire” (p. 57): “Múltiples dones dins meu, m'acompanyen.”

Aquest viatge, aquest camí, serà una reflexió a través dels records (“Els records m'embriaguen, / m'isolen”, diu al poema “Recolzada” —p. 49—), que marcaran la segona part. I, és clar, tindrà moments d'allò més diversos i variats, del naixement i la infantesa (potser el poema “Preservo” —p. 27— n'és el millor exemple), de la joventut (el poema “Evoco” —p. 39—, posem per cas), de la maduresa (el poema “Camino” —p. 41—, en què sent “el temps que llisca / hores avall” i en què apareix la música, que tanta importància va tenir en la família de la Pilar com va deixar patent al llibre esmentat *Finestra oberta al vol dels ocells*), de la vellesa (“Era la font de cristall lluminós / que a hores d'ara encanudeix, gebrada”). I pel camí hi trobarem paisatges,

objectes, éssers vius, plantes, flors..., que no percebem “com són, sinó com som”, segons paraules del filòsof i escriptor indi Jiddu Krishnamurti (1895-1986), amb què la Pilar ja va obrir el recull *Entre esclètxes de l'oníric*, esmentat al començament. La percepció del món tan personal que la Pilar ens va oferir en les prosas poètiques del recull, també la trobem en els poemes de *Com una nina russa*.

I a la tercera part arribem a la renaixença, com ens deixen ben clar els dos darrers versos del poemari, pertanyents al poema “Peixos” (p. 73): “Neixo / a la vida desperta” [negreta al poema, com si en fos un segon títol i com només trobem en un altre de ja esmentat més d’una vegada: “Parpelleja”]. Un “neixo” que ens ve a dir: arribada al final del viatge veig qui soc i qui no soc, veig on he arribat i on no. Però no ens enganyem, perquè “la vida desperta” del jo poètic ens és presentada més com la veu aquest jo poètic, que no pas com és, ja ho he esmentat suara. I per això hi tenen tant pes els somnis, per això és tan onírica: “Que estrany viure, morir, alegrar-se, / entristir-se, l’insomni dins d’un somni” (del poema ja esmentat “Que estrany”). Un onirisme que té arrels clares en Calderón de la Barca i segurament en E. A. Poe i tot. I també per això és tan femenina, tan centrada en la feminitat; una feminitat rica, variada, complexa, com hem vist en parlar del títol del llibre, i més concretament dels poemes “M’endinsó” i “L’aire”, i com deixen ben clar les referències a la matriu, a la sang (de vegades metaforitzada en un “camp de roselles” o en unes “valls vermelles” o en unes

“espigues / que dormen confiades, banyades en sang”...), al cordó umbilical, a alletar...

Ja he passat del tema principal a alguns subtemes, però en queda un que em sembla d'allò més important, i que ja he apuntat en comentar breument el poema “Abans”: el procés creatiu com a viatge, també interior, també carregat de simbolisme. Termes com *paraula, veu, lletra, escriure, recitar* i sobretot *vers* (generalment en plural, *versos*) van apareixent al llarg del poemari.

A la primera part, i més concretament al ja citat diverses vegades “Parpellejo”, el jo poètic ens diu: “M’orfeo, / recito amb la nuesa / desclosa d’un sil·labari extint. // Els versos s’assenten, / agafen pòsit als jardins / de Klee. Ressegueixen / grafies vibrants i fluides, / com els àngels en la litografia / de Chagall.” La creació poètica també onírica, interior, subjectiva, com veiem amb claredat al poema “Buidar-me”, en què el jo poètic ha d’enfrontar-se a la pàgina en blanc “amb fam d’escriure”.

A la segona part, la dels records, un poema ja es titula “Els versos” (p. 45) i “regalimen, / avancen sense pressa”, segurament per la necessitat de fixar records “en argila d’àries oblidades”. I a “Recolzada”, amb una imatge de festa major i d’envelats, records d’una joventut plena de vida i d’alegria, ens diu: “Els records m’embriaguen, / m’isolen. / Em fan girar / entre espigues d’estrelles, cansades de viatjar. // Èxode fascinant / cap als versos que m’esperen / enfilats en garlanda silenciosa, / que no he escrit.” Però al poema següent, “Torxes” (p. 51), tot fa pensar

que ja els pot escriure perquè entenem que qui ara l'habita, una de les "múltiples dones" que ja hem vist, és la poeta.

I a la tercera part hi trobem poemes clau com els ja comentats, amb la brevetat que permet aquest espai, "Que estrany" i "Abans", i encara "La veu" (p. 65), el més breu del recull i que també és una bona síntesi d'aquests dos grans temes que, a parer meu, recorren el poemari: el viatge del jo poètic per trobar-se a ella mateixa i el viatge vers la creació literària, sintetitzats en aquesta imatge del primer llibre de l'Antic Testament, el Gènesi: "La veu era naixement, / arbre que s'elevava en silenci / aparent, abans de convertir-se / en escriptura."

La vida i la creació literària fan un mateix camí, s'ajunten en un tot, i per això tenen la complexitat, l'estranyesa, la diversitat que ens caracteritza com a éssers humans i que fa que siguem veritables "nines russes", com ens fa veure Isabel del Pilar Valero en aquest nou poemari.

PERE MARTÍ I BERTRAN

Professor i escriptor

Vilafranca del Penedès, gener de 2026

La mort,

et feu un do,
i et somnià lliure.

Vas voler ajudar-te,
i et somniares dansa
efímera entre clarianes.

Persequies el sol,
que mai
no es cansa de clarejar.

En passos sense escull,
rebrollares en vida resplendent
que t'obrí de bat a bat els pètals
i et vessà aromes oblidades.

Ara ets flor evanescent
de totes les absències
al somni compartit
entre la mort i tu.

Se m'han

mort

els noms que eren el món.

El dol udola i em clava

un ganivet de nostàlgia,

mentre em brodo

fors a la pell.

Taula

7	Camí interior en espiral
17	FLOR EVANESCENT
21	La mort
23	Se m'han...
25	M'endinso
27	Preservo
29	Parpelleja
31	Buidar-me
33	Silenci
35	QUAN EL CANT S'ESVAEIX
39	Evoco
41	Camino
43	Els dies
45	Els versos
47	Crema
49	Recolzada
51	Torxes
53	LLUM EN LA RUNA
57	L'aire
59	Plenamar
61	Llavors

63	Que estrany
65	La veu
67	Lluna
69	Plena
71	Abans
73	Peixos

Un jurat constituït per Jaume Aulet, Antoni Clapés, Joan Manuel Homar, Àngels Marzo i Cèlia Sánchez-Mústich va concedir a aquest llibre el XXII Premi Ciutat de Terrassa Agustí Bartra de Poesia 2025, convocat per l'Ajuntament de Terrassa amb la col·laboració de l'entitat local Amics de les Arts i Joventuts Musicals.

Amb la col·laboració de:

© del text: Isabel del Pilar Valero, 2026
© d'aquesta edició: Pagès Editors, SL, 2026
Sant Salvador, 8 – 25005 Lleida
www.pageseditors.cat
editorial@pageseditors.cat
Primera edició: maig de 2026
ISBN: 978-84-1303-724-0
DL: L 474-2026
Imprès a Arts Gràfiques Bobalà, SL
www.bobala.cat

✂ imprès a **lleida** ▶

Qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra només es pot fer amb l'autorització dels seus titulars, llevat de l'excepció prevista per la llei. Adreceu-vos a CEDRO (Centro Español de Derechos Reprográficos, www.cedro.org) si necessiteu fotocopiar, escanejar o fer còpies digitals de fragments d'aquesta obra.